

Elektronikus teljes szövegű folyóiratcikkek a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés helyett

A teljes szövegű folyóiratcikkek tartalmazó adatbázisok számának növekedése elérte azt a pontot, amikor a felhasználóknak rendszeresen utána kell nézniük, hogy egy keresett cikknek van-e elektronikus változata. Mivel az adatbázisok tartalma mind a visszamenőleges feldolgozással, mind az új publikációkkal nap mint nap bővül, ezt az új forrást nem szabad figyelmen kívül hagyni az egyetem könyvtárközi kölcsönzési osztályain sem. Több adatbázis is kínál olyan folyóiratokat, amelyek nyomtatott változatára az egyetem nem tud előfizetni. Lesz-e szükség ezekre egyáltalán? A könyvtárközi kérések számának alakulását egyelőre nem befolyásolják az elektronikus folyóiratok, de érdemes felbecsülni jelentőségüket mint a könyvtárközi kölcsönzéshez igénybe vehető kiegészítő forrást.

Egy folyóiratcikk hagyományos könyvtárközi kölcsönzése úgy történt, hogy a kérő könyvtár fénymásolatot kért egy másik könyvtártól vagy intézettől. Különböző eljárásokat alkalmaztak, a nagy egyetemi könyvtárak általában az OCLC-ben vagy más osztott katalógusrendszerben részt vevő intézménynek küldték el kéréseiket. Bár több helyen ezért pénzt kérnek, a könyvtárak általában nem fiztetik meg a felhasználókkal a költségeket.

Az Észak-karolinai Egyetemen megvizsgálták, hogy egy egyetemi könyvtár felhasználói hogyan tudják a hagyományos könyvtárközi kölcsönzésen keresztül igényelt kéréseiket a könyvtár által licencelt, teljes szövegű online adatbázisból kielégíteni. Sok könyvtárban az online katalógusból át lehet lépni a teljes szövegű adatbázisokba, ezt az egyetem Chapel Hillben található központi könyvtárának weboldaláról is meg lehet tenni. A magukat aggregátoroknak nevező nagy szolgáltatók lehetővé teszik, hogy az olvasók több kiadó együttes állományát használják. A megtalált cikkeket azután kinyomtathatják, kérhetik kézbesítésüket faxon vagy e-mailen.

A szakirodalomban egyelőre kevés írás foglalkozik az elektronikus folyóiratok használatának a hagyományos könyvtári szolgáltatásokra gyakorolt hatásával. (A teljes angol nyelvű cikk részletes áttekintést ad az érdekesebb írásokról.) Az *Észak-karolinai Egyetem Davis Könyvtárában* folytatott vizsgálatok célja a hatások mérési módszerének kidolgozása volt. Számokkal kifejezni azt a száza-

lékos arányt tudták, amely a hagyományos könyvtárközi kölcsönzésbe érkező kérések elektronikus cikkmásolattal történő teljesítését jellemezte. Feltételezték, hogy a felhasználók hozzá tudnak férni a szükséges adatbázisokhoz. A felmérést három időszakban végezték, hogy a trendeket is meg tudják becsülni.

A felhasználók az online katalógus (www.lib.unc.edu/) nyitó oldalán található „Elektronikus adatbázisok és indexek” és az „Elektronikus folyóiratok” ugrópontokon keresztül tudtak eljutni a kívánt adatbázisokhoz. Ezeket a szolgáltatásokat bármely, az egyetemi hálózatba bekapcsolt munkaállomásról el lehetett érni. A felmérés színhelyéül a Davis Könyvtárat választották, mivel olvasói általában sokféle szakterületen folytatják kutatásaikat. A vizsgált időszak 1997–1999-ig terjedt. Mindhárom évben a januártól májusig tartó, tavaszi szemeszterben jelentkező kéréseket elemezték. A vizsgálatba csak az 1992 után megjelent cikkek iránti igényeket vonták be, mivel a korábbi évek anyagaira még nem jellemző, hogy viszonylag teljes legyen az elektronikus változat. Ugyancsak kizárták azokat az igényeket, amelyek az egyetem valamely könyvtárában nyomtatott változatban megtalálható folyóiraatra irányultak (erre egyébként a könyvtárközi osztály munkatársai felhívták a megrendelő figyelmét). Végül, ha egy folyóirat egyazon kötetére vagy évfolyamára több kérés is érkezett, a számítások során az aránytalanságok elkerülése érdekében ezt egynek vették.

Az eredményeket az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat

A kérések és az elérhető teljes szövegű cikkek aránya évenként

Év	A megrendelt cikkmásolatok száma	A teljes szövegű változat elérhető	Százalékos arány
1997	237	23	9,7
1998	355	28	7,8
1999	484	50	10,3

Bár a vizsgált időszak alatt a teljes szövegű folyóiratcikkek száma is majdnem a kétszeresére nőtt, ezt nem követte a kérések ebből a forrásból történő teljesíthetőségének arányos növekedése. Szembetűnő viszont a könyvtárközi kérések számának

jelentős növekedése, amit azzal magyaráznak, hogy a felhasználók az adatbázisokban könnyebben meg tudják találni a számukra érdekes cikkek bibliográfiai adatait.

További következtetéseket lehet levonni a kért folyóiratcímek nagy számából, mivel a vizsgált könyvtár tipikus egyetemi kutatóintézménynek tekinthető. Ha a megrendelések csak kevés címet érintenek, akkor a könyvtár dönthet amellett, hogy ezeket a folyóiratokat előfizeti, és ezzel csökkenti a könyvtárközi megrendelések számát. A felmérés viszont azt mutatta, hogy jóformán néhány olyan folyóirat volt, amelyből egy évben többször kértek cikkmásolatot. Ahhoz tehát, hogy az elektronikus folyóiratok helyettesíteni tudják a könyvtárközi kölcsönzést, vagy érezhető hatást gyakoroljanak rá, az szükséges, hogy nagy számban álljanak

rendelkezésre. A vizsgálat valódi eredményeit rontja, hogy a már önállóan, a könyvtárközi kölcsönzési osztály igénybevétele nélkül rendelő felhasználók száma egyelőre ismeretlen, de valószínűleg nem jelentős.

A jelen vizsgálat is alátámasztja a korábban megjelent publikációk azon következtetését, hogy az elektronikus folyóiratoknak elsősorban a kis gyűjteménnyel rendelkező könyvtárak számára van nagyobb jelentőségük.

/SOLAR, David: Electronic full-text articles as a substitute for traditional interlibrary borrowing. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Information Supply, 11. köt. 1. sz. 2000. p. 99–118./

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Internetkönyvtáros: hagyományos szerep új környezetben

Az internet hatalmas tömegű információforrása következményeképpen a professzionális informatikusok szerepe is megváltozik.

Változó környezet

A könyvtáros mindinkább elektronikusan tárolt, többnyire hálózatba szervezett információkkal találkozhat, és elektronikus úton kommunikál. Íróasztaláról könnyen és olcsón elérhet korábban elérhetetlen, vagy nem is létezett információkat, és feldolgozásukhoz nagy teljesítőképességű eszközöket kap kézhez. Mindehhez csak egy hálózatra kapcsolt PC kell. Az új környezet jellemzői: jobb és gyorsabb hozzáférés több információhoz, komplex információkeresés, elemzés és összekapcsolás, folyamatosan változó és nagy beruházásigényű technológia, a dolgok szabványosításának elmaradása, állandó tanulási kényszer.

Hagyományos szerep és szakismeret

A hagyományos könyvtárosi készségekre ma is szükség van: érteni kell az információkezeléshez, tudni kell tanulni, alkalmazkodni, értékelni, és bányászni a felhasználókkal. A szükséges szakismerethez tartozik a katalogizálás, osztályozás, indexelés, keresés, felhasználóoktatás. Aki ezeket tudja, boldogulni fog az interneten.

Lancaster írja, hogy a papír alapú dokumentumok világához hasonlóan az elektronikus világban is az a könyvtáros dolga, hogy a forrásokat a felhasználók számára fizikai és intellektuális értelemben jól hozzáférhetővé tegye. Minden hagyományos tevékenységnek megvan a folytatása az elektronikus világban, jó példa erre az elektronikus katalogizálás, nélküle az átlagos felhasználó alighanem elveszne az internet információrengetegében. Elméletben több információ közül gyors keresőeszközökkel több relevánshoz lehet jutni. A gyakorlatban a találatok hatalmas száma és zajossága inkább akadályozza a lényeg megtalálását. A könyvtáros dolga, hogy tanítsa a felhasználót, és segítően lépjen közbe, ha kell.

Új szerep és szakismeret

Az új korban a tanulás és az emberekkel való bánás képessége fontosabb az információtechnológiai szakmai tapasztalatnál. A könyvtáros dolga, hogy szolgáltatásait ügyesen kínálja saját szerkesztésű weblapján, végig tudja menni egy intranet szervezésén, ismerje a világhálón lévő forrásokat, és a köztük való navigálást stb.

Munka internetkörnyezetben

A *Bizled* elektronikus oktatási projekt egy 4000 weblapból álló közzgazdasági oktatócsomag a brit